

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

THEORY AND PRACTICE OF IMPLEMENTATION OF PERMANENT PROFESSIONAL EDUCATION FOR FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем неперервної підготовки майбутніх учителів іноземної мови – розвитку культури самовдосконалення та постійного професійного розвитку. Розкривається сутність таких понять, як «неперервна освіта», «принципи організації неперервного освітнього процесу», «система самовдосконалення та всебічного розвитку», «самоорганізована діяльність». Автор представляє теоретичний аналіз поняття «неперервна освіта». Увага зосереджується на теоретико-методичних засадах і основних принципах неперервної підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Визначено головні завдання, переваги та проблемні аспекти такої освіти. Виявлено та проаналізовано досягнення і ключові проблеми в цій сфері. Висвітлюються структурні компоненти готовності до неперервної іноземної професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої ланки (мотиваційний, когнітивний, інформаційно-технологічний, діяльнісно-операційний, комунікативний, аксіологічний, особистісно-творчий) і рівні сформованості досліджуваного явища. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовується методика формування експерименту. Зазначається також, що концепція дослідження забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів. Провідна ідея дослідження полягає в побудові моделі професійної неперервної підготовки майбутніх учителів іноземної мови (далі – ІМ), що відповідає соціальним і освітнім вимогам, сучасним критеріям оцінки (сертифікація) сучасного вчителя ІМ, індивідуальним потребам студентів, враховує неперервність і ступеневість навчання. На основі проведення низки опитувань різних груп респондентів (учителі іноземної мови загальноосвітніх навчальних закладів, викладачі іноземної мови вищої школи, студенти-випускники педагогічних коледжів, студенти-магістри) представлено низку суперечностей щодо організації неперервної підготовки вчителів іноземної мови, а також проаналізовано сучасну картину підготовки майбутнього фахівця іноземної педагогічної діяльності.

Ключові слова: неперервна освіта, принципи неперервної освіти, майбутній учитель іноземної мови, готовність до педа-

гогічної діяльності, підвищення кваліфікації, сучасне суспільство, інноваційні технології.

The article is devoted to one of the urgent problems of permanent training of future teachers of a foreign language – the development of a culture of self-improvement and constant professional development. In particular, the essence of such concepts as continuing education, principles of organization of a continuous educational process, the system of self-improvement and comprehensive development, self-organized activity is revealed. The author presents a theoretical analysis of the concept of “continuing education”. The main focus is on theoretical and methodological principles and the basic principles of continuous training of future foreign language teachers. The main tasks, advantages and problematic aspects of such education are defined. The achievements and key problems in this area were revealed and analysed, structural components are prepared, the readiness for continuous foreign language training of future specialists of the educational level (motivational, cognitive, informational and technological, activity-operational, communicative, axiological, personal and creative components) and formation levels are highlighted. The investigated phenomenon based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the method of forming experiment is substantiated. It is also noted that the concept of research is ensured by the unity of methodological, theoretical and methodological aspects. The main idea of the research is to build a model of professional permanent education of future teachers of a foreign language that meets social and educational requirements, modern criteria for assessing (certification) of a modern foreign language teachers, individual needs of students, takes into account the continuity and degree of learning. Based on a series of surveys of different groups of respondents (foreign language teachers of secondary schools, foreign language teachers of higher education, graduate students of pedagogical colleges, masters), a number of contradictions regarding the organization of permanent education of foreign language teachers are presented, as well as a contemporary picture of the preparation of the future specialist in foreign language teaching.

Key words: permanent education, principles of permanent education, future teacher of foreign language, readiness for pedagogical activity, advanced training, modern society, innovative technologies.

УДК 37.091.12.011.3–051:811

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-12>

Каніболоцька О.А.,

канд. пед. наук, доцент кафедри викладання другої іноземної мови Запорізького національного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. У XXI ст. освіта постала перед історичними викликами, зокрема перед необхідністю віднайти раціональні схеми поведінки між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій і здатністю людини їх творчо засвоїти. Водночас інформаційне суспільство змінює роль освіти у процесі формування та розвитку особистості. Її сучасним завданням стає забезпечення всезагального доступу до різних форм неперервної освіти з метою здобуття й

оновлення ключових і професійних компетентностей особистості, перелік яких відповідає вимогам сучасності.

Враховуючи міжнародні стосунки України з різними державами, зростання вимог щодо сучасного фахівця, формування всебічно розвинутого майбутнього іноземномовного покоління, особливо гострою стала проблема реорганізації підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. В умовах підвищення мобільності

працівників, студентів, відкритості кордонів особливої значущості набуває праця вчителів іноземних мов, а одним із першочергових завдань сьогодні є модернізація їхньої професійної підготовки, орієнтованої на досягнення закладеного відповідним стандартом рівня професійної компетентності. Отже, якісна професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови є актуальною проблемою сучасності. З метою її розв'язання особливий наголос робиться на необхідності навчання протягом усього життя, що дасть змогу, по-перше, підтримувати рівень освіченості особистості, а по-друге, забезпечити високий рівень зростання в різноманітних аспектах її професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання професійної неперервної підготовки майбутніх учителів ІМ загальноосвітньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти висвітлені під час вирішення широкого кола теоретичних і практичних питань. Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури з питань стандартизації професійної підготовки майбутніх учителів ІМ показав, що ключові аспекти розглядаються в роботах значної низки науковців: питання філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень та ін.); засади неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, С. Сисоєва та ін.); складники неперервної освіти (Н. Бібік, Н. Гузій, І. Зязюн, С. Сисоєва й ін.); поняття «стандарт освіти», «стандартизація професійної підготовки» (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Лутай, В. Петренко та ін.); питання запровадження стандартів у системі освіти України (С. Амеліна, Я. Болюбаш, І. Вакарчук, М. Костюченко й ін.); готовність до професійної діяльності (І. Большакова, О. Філь, І. Чорна та ін.); педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління й організації навчального процесу (А. Границька, Дж. Дьюї, В. Щадриков та ін.); інформаційне забезпечення освіти (В. Биков, Р. Клопов, Т. Поясок та ін.); проблеми готовності до професійної діяльності (К. Ангеловські, Є. Васильєва, М. Кларин, Н. Кузьміна, Н. Лапін, Н. Юсуфбекова й ін.). Проте вважаємо недостатніми наукові розвідки в цій сфері на теренах України. Незначна увага з боку українських компаративістів приділялася й закордонному, зокрема європейському, досвіду в цій галузі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідність дослідження й вирішення зазначеної проблеми, її актуальність і доцільність, крім того, зумовлені наявними суперечностями між інтенсифікацією процесу розвитку неперервної професійної підготовки вчителів ІМ та неузгодженістю змісту їх підготовки на різних рівнях вищої та післядипломної освіти; основними завданнями стратегії розвитку сучасної мовної освіти та відсутністю організованої постійної взаємодії в режимі «освітнє середовище ↔ студент ↔

учитель ↔ професійне середовище ↔ інформаційне суспільство»; нинішніми вимогами суспільства до професійної неперервної діяльності вчителя ІМ, яке має забезпечити створення сучасного освітнього середовища, та неготовністю сучасного студента і вчителя до її втілення й інтенсифікації; стрімким розвитком сучасних інформаційних і педагогічних технологій та недостатністю відповідної автентичної, матеріально-технічної та методичної бази для сучасних учителів ІМ.

Соціальна значущість якісної професійної неперервної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в закладах професійної та вищої освіти в умовах інформаційного суспільства, недостатня теоретична і практична розробленість шляхів вирішення цієї проблеми, визначення об'єктивних суперечностей зумовили актуальність представленої дослідження.

Метою статті є визначення основних особливостей навчання майбутніх учителів ІМ упродовж усього життя в контексті іншомовної освіти країн Європи, а також виокремлення тенденцій розвитку неперервної освіти в сучасній європейській освітній політиці в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Постійний процес модернізації й інтенсифікації системи освіти приводить до формування нових критеріїв і вимог до сучасного фахівця педагогічної діяльності, особливо до вчителя ІМ.

Останніми десятиліттями кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їхній обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно обновляється приблизно 5% теоретичних і 20% професійних знань [6], і саме в межах такого розвитку особливої уваги потребує поняття неперервної освіти.

Для визначення поняття неперервної освіти використовується низка термінів. У сучасній літературі можна знайти такі стійкі словосполучення: «освіта дорослих» (*adult education*); «продовжена освіта» (*continuing education*); «подальша освіта» (*further education*); «відновлювана освіта» / «рекурентна освіта» (*recurrent education*), що повторюється час від часу як освіта протягом усього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, передусім із роботою; «перманентна освіта» (*permanent education*); «освіта протягом життя» (*lifelong education*); «навчання / освіта протягом життя» (*lifelong learning*), «освіта поза школою» (*out-of school education*), «неформальна освіта» (*non-formal education*).

У загальному розумінні «неперервна освіта» визначається як сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської і моральної

зрілості, а також процес формування й задоволення її пізнавальних запитів і духовних потреб, розвитку задатків та здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти. За державним виміром, «неперервна освіта» – це провідна сфера соціальної політики із забезпечення сприятливих умов загального й професійного розвитку кожної особистості. Саме таке визначення є актуальним для сучасного суспільства, тому що саме така форма освіти є механізмом розширення і відтворення професійного та культурного потенціалу світового товариства, умовою розвитку суспільного виробництва, прискорення соціально-економічного прогресу країни [8]. Неperервна освіта є способом збереження, розвитку і взаємозбагачення національних культур та загальнолюдських цінностей, важливим чинником й умовою міжнародного співробітництва в галузі освіти та розв'язання глобальних завдань сучасності.

У свою чергу, Н. Ничкало акцентує увагу на філософському підґрунті концепції поняття «неперервної освіти» як процесу, що охоплює все життя людини; як важливого аспекту освітньої практики на різних ступенях системи освіти, що представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь; як парадигми науково-педагогічного мислення [5, с. 8]. Традиційне розуміння «неперервної освіти» підтримує М. Кларін і наголошує на тому, що це процес оволодіння й підвищення професійної кваліфікації; перепідготовка у процесі зміни професії; освіта у процесі адаптації до соціальних і виробничих умов, що постійно змінюються; освіта дозвілля тощо [8, с. 68]. У центр поставлено всі освітні начала людини, якій слід створити умови для повного розвитку її здібностей протягом усього життя. Поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція «єдності світу», згідно з якою всі структурні частини людської цивілізації взаємопов'язані та взаємозумовлені [9, с. 78]. Водночас людина є головною цінністю і точкою переломлення всіх процесів, що відбуваються у світі. Хоча єдина система неперервної освіти – це не сума властивостей підсистем, що входять до неї, а нове інтегративне утворення, якому притаманні динамічність, гнучкість, наступність.

У кожному із зазначених термінів зроблено акцент на окремій стороні явища, але загальною є ідея довічної незавершеності освіти для дорослої людини.

Зважаючи на всі основні компоненти представлених визначень, доходимо висновку, що неperервна освіта передбачає створення та функціонування системи державних і недержавних установ, які могли б забезпечити постійну загальноосвітню та професійну підготовку і пере-

кваліфікацію людини з урахуванням бажань, можливостей і потреб суспільства. Неperервна освіта означає процес, який продовжується все життя, це комплекс державних і суспільних освітньо-виховних установ, який забезпечує організаційну і змістову єдність, наступність і взаємозв'язок усіх ланок освіти, що спільно вирішують завдання виховання, загальноосвітньої політехнічної та професійної підготовки кожної людини. Мета такої просвітницької діяльності – дати молоді за час навчання глибокі знання основ науки з урахуванням актуальних і перспективних суспільних потреб, дати їм можливість оволодіти професійними знаннями, уміннями й навичками, задовольнити їхні освітні запити, сформувати в них уміння вдосконалювати свої знання у процесі неperервної освіти впродовж усієї продуктивної трудової діяльності.

Враховуючи багатогранність поняття «неperервна освіта», учений Р. Даве представив основні принципи неperервної освіти в сучасному суспільстві [7, с. 34]. У межах нашого дослідження ми підтримуємо концепцію Б. Вульфсон, а саме визначаємо такі принципи неperервної освіти: гнучкість і варіативність системи освіти; удосконалення організації й діяльності системи загальної освіти; перебудова систем професійної освіти, узгодження діяльності професійних навчальних закладів із широкими інтересами виробництва; задоволення непрофесійних потреб людей; розвиток так званої освіти для третього віку; дедалі більше використання найновіших технологічних засобів [1, с. 72].

До основних принципів сучасного навчання протягом усього життя європейські урядовці відносять: навчання поза офіційним освітнім середовищем; вимогу оновлення педагогіки, тобто переходу до набуття знань за схемою «навчання – вивчення», «робота – результат»; вимогу формування нової культури навчання, а саме розвиток академічної спільноти, заснування багатофункціональних навчальних центрів із доступом до Інтернету; активну співпрацю різних навчальних середовищ, а також установ, які так чи інакше стосуються шкільної освіти, наприклад, дослідних центрів, середніх та вищих навчальних закладів, тощо; якість освіти вчителя [2, с. 13].

Особлива увага звертається на предмет «Іноземна мова» у контексті, що вже став одним з основних компонентів сучасної європейської іншомовної освіти. Така політика підтверджена ухваленням рішення Ради Європи про необхідність підтримки «вивчення іноземних мов упродовж усього життя, за можливості, починаючи з дошкільного або молодшого шкільного віку, а також доцільності формування навичок, що охоплюють використання мов для специфічних потреб, особливо у професійному контексті, особами, які проживають на території

країн-членів Ради Європи, незалежно від їхнього віку, походження, соціального статусу, попереднього навчального досвіду та досягнень» [2, с. 11]. Такі тенденції зумовлені необхідністю створення найбільш конкурентоспроможної економіки у світі, основною передумовою забезпечення чого є модернізація освіти, зокрема іншомовної, для ефективнішого використання економічного та культурного потенціалу європейських країн.

З метою перевірки доцільності й ефективності запропонованих положень проведено опитування серед респондентів із різних регіонів України (міста Київ, Запоріжжя, Луцьк, Кременчук, Одеса, Дніпро й інші) протягом січня – березня 2019 р. До кола опитування увійшли вчителі ІМ загальноосвітніх шкіл та шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов (289 учителів), викладачі ІМ у вищій школі, які беруть активну участь у підготовці майбутніх учителів ІМ (128 викладачів), студенти-випускники педагогічних коледжів, майбутні вчителі ІМ у молодших класах (187 студентів), студенти-магістри, майбутні вчителі ІМ (156 студентів). Учасникам опитування запропоновано відповісти на питання анкет. Для кожної групи респондентів розроблено відповідну Google-форму. Наводимо приклади типових питань для кожної групи учасників дослідження:

Для вчителів ІМ у загальноосвітніх навчальних закладах та викладачів ІМ у вищій школі (30 питань):

- Чи вважаєте Ви, що фахівець із викладання ІМ має навчатися неперервно протягом життя?
- Чи потребує, на Вашу думку, удосконалення система професійної підготовки вчителів ІМ у вищих навчальних закладах України?
- Чи вважаєте Ви за необхідне у процесі професійної підготовки майбутніх учителів ІМ у вищих навчальних закладах застосовувати інформаційні технології?
- Чи вважаєте Ви необхідним формування творчого підходу майбутнього вчителя ІМ до педагогічної діяльності?
- Чи готові Ви протягом професійної діяльності здобувати нові знання у сфері філології та викла-

дання іноземних мов (зокрема, з використанням інформаційних технологій)?

Для студентів-випускників педагогічних коледжів і студентів-магістрів мовних спеціальностей (20 питань):

- Чи вважаєте Ви достатнім рівень теоретичних і практичних навичок для успішного виконання викладацької діяльності в навчальних закладах?
- Чи потрібно, на Вашу думку, учителю ІМ уміти організовувати процес свого навчання та самоосвіти?
- Чи вважаєте Ви за необхідне формування мотивації майбутнього вчителя ІМ до використання аксіологічного (орієнтаційно-цінісний) підходу у професійній діяльності?
- Які, на Ваш погляд, проблеми пов'язані з використанням засобів інформаційних технологій у навчально-виховному процесі формування іншомовної комунікативної компетенції учнів / студентів?
- Що мотивує Вас до подальшого професійного росту та творчого розвитку?

Аналітико-діагностична робота показала такі загальні висновки щодо опитування респондентів. Розглянемо результати відповідей на найпоширеніше запитання анкетування. Одностайною була відповідь учителів ІМ та викладачів ІМ про необхідність неперервного навчання фахівців іншомовної освіти протягом усього життя (див. рис. 1). Таку ж ідею підтримали студенти педагогічних коледжів і студенти-магістри мовних спеціальностей. Саме така принципова позиція підтверджує актуальність нашого дослідження і дає мотивацію для розроблення моделі неперервної професійної підготовки майбутніх учителів ІМ.

Також особливої уваги потребують результати відповідей респондентів про якість підготовки майбутніх учителів ІМ сьогодні (див. рис. 2). Учителі ІМ та викладачі ІМ (55,8%) зазначили, що частково задоволені фаховою підготовкою, 16,3% респондентів висловили думку про незадовільний стан підготовки фахівців. Усе це підтвердило недостатньо якісний стан професійної підготовки майбутніх учителів ІМ.

Рис. 1. Результати відповідей учителів ІМ та викладачів ІМ

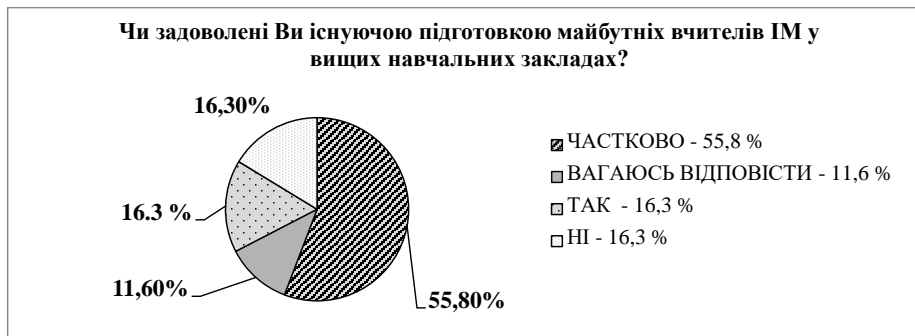

Рис. 2. Результати відповідей учителів ІМ та викладачів ІМ

Нами також розкрито, що головною мотивацією для подальшого іншомовного професійного розвитку і для вчителів ІМ, і для викладачів ІМ, і для студентів є бажання власного розвитку та самоосвіти (43%), матеріальна база навчального закладу (32%), досягнення учнів (23 %) та інше (2%). Учителі ІМ і майбутні фахівці прагнуть постійного вдосконалення і все частіше шукають можливостей втілення своїх професійних бажань. Опитування підтвердило актуальність та доцільність поставленої проблеми. Сучасна система неперервної професійної підготовки вчителів ІМ потребує значної трансформації.

Інформаційне суспільство потребує нового вчителя, з новими знаннями, уміннями з метою втілення в освітньому процесі інновацій, подолання формалізму та професійного вигорання у викладацькій роботі, учитель ІМ має бути висококомпетентним, мобільним, відповідальним, наділений культурою фахової комунікації, готовністю до генерації власних інновацій, їх реалізації в освітній практиці [3]. Сучасний учитель ІМ має бути багатопрофільним і виконувати різні ролі, як-от: тьютор, комунікатор, модератор (узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація), організатор (планування, здійснення і створення освітнього процесу), мотиватор (рефлексія та професійний саморозвиток), консультант (надання методичної допомоги колегам із питань навчання, розвитку виховання й соціалізації), новатор (проведення педагогічних досліджень) і лідер.

Висновки. Навчання протягом усього життя, створення відповідних умов, а також переорієнтація шкільної освіти для його забезпечення стають одним із пріоритетних напрямів сучасної європейської освітньої політики. Неперервна освіта визначається як повноправне освітнє поле з відповідною увагою до контролю й перевірки якості та забезпеченням визнання різноманітних форм

освіти. Нагальними питаннями неперервної професійної підготовки майбутніх учителів ІМ є розроблення ефективних моделей навчання, зв'язок національних моделей для визнання попереднього навчання з європейською структурою кваліфікацій, збільшення порівнянності та прозорості, визначення основних навичок і ключових компетенцій, а також підготовка персоналу для системи навчання протягом життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вульфсон Б. Методы сравнительно-педагогических исследований. *Педагогика*. 2002. № 2. С. 70–80.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання С. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273с.
3. Концепція нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. : проєкт. Міністерство освіти і науки України. Академія педагогічних наук України. *Освіта України*. 2001. № 29. С. 4–6.
5. Ничкало Н. Педагогічна естетика і етика в діяльності НАПН України: сьогодення і погляд у майбутнє. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2012. Вип. 3. С. 7–19.
6. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/>.
7. Dave R. Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. *Foundation of Lifelong Education*. Hambourg, 1976. P. 34.
8. Klarin Mikhail Conceptual challenges in understanding innovative education in organizational context. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. 2016. Vol. 4. Br. 1. P. 67–71.
9. Lengrand P. Areas of Lifelong Basic to Lifelong Education. Oxford ; New York : Pergamon Press, 1986. 156 p.